

NEMZETI TÁRSALKODÓ

1839

II. FÉLÉV.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

HETENKÉNT KIADTA

AZ ERDÉLYI HÍRADÓ

SZERKESZTŐSÉGE.

KOLOZSVÁRTT

NYOMATOTT AZ ERDÉLYI HÍRADÓ-INTÉZET' BEFÜVEL.

UNIVERSITY OF CLUJ-NAPOCA

LIBRARY

CLUJ-NAPOCA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CLUJ-NAPOCA

UNIVERSITY OF CLUJ-NAPOCA

CLUJ-NAPOCA

UNIVERSITY OF CLUJ-NAPOCA

CLUJ-NAPOCA

TARTALOM.

Lap.

Arczkép. Párizsi novella	55-56, 62-64.
Baski fuerok	146-184.
Boldogság' képe	206.
Bor-dal	145, 146.
Donnersbergi báró	112-116, 119-121.
Egy nap Korondon	109-112, 117-119.
Elhagyott szultánno	14-16.
Ellenfutamat magam ügyében	149-150.
Erdély a' dunai gőzhajózás után kereskedési tekintetben	25-28,
Erdélyi könyvsajtók' munkálatai' ismertetése:	
III. Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens. Herausgegeben durch G. Joseph Kemény. Mitglied der ungarischen Gelehrten-Gesellschaft. I. Band. Klausenburg. 1839.	4-8, 10-14, 17-19.
IV. Erdélyi Prédikatori Tár. Szerkeszti Salamon József, a' kolozsvári ev. ref. collegiumban a' theológiának és egyházi historiának k. r. professora. IX. füzet. Kolozsvártt '1839.	125-129.
Feleségem igazi sátán	173, 174.
Feleségem igazi angyal	181, 182.
Francia tudós társaság' aug. 19ikei ülése Párizsban. (A' Daguerrotype' kimagyarázása)	81-84, 89-93.
Fűzerke: kölcsönözött 's néhány eredeti észvirágokból	40, 48, 56, 103, 104.
Hafiz basa	38-40.
Háládatosság	206.
Hatszázados jegyes	84-88, 94-103.
Henrik portugáliai grófnak (+1112), portugáliai királyok' törzsökének magyar származása	167-169.
Hölgyek' literaturai társulata Jassyban	16.
Kolozsvár' hölgyei	1-4.
I. Közlemény. Gyergyó	141-145, 151-154, 159-164.
Laborfalvi Rózália Kolozsváratt és még valami	105-108.
Legújabb divatú házasság. Párizsi novella	20-24.
Les-tető. Történeti balláda	124.
Literaturai jelentés	190.
Magasztalás	214.
Mutatvány Jósika Miklós' „Isten és ördög“ czimü elbeszéléséből	135, 134.
Nász	166.
Nevelés	57-62, 66-70.
Névsora azoknak, kiknek az 1859-ik egész évi Nemzeti Társalkodóban bár minemü eredeti, fordítási 's közleményi czikkelyeik kiadattak	214.
*Oláhország 1859-ben	121-124, 129-131, 135-140.
Párviadal tanúk nélkül	154-158.
Pipa-dal	205, 206.
Radnai borvíz 1859-ben	73-77.
Regényes hajótörés	132.
Reggeli	47, 48.

Reminiscentiák 1857-ről:

Második czikkely.

I.

Kiindulás Sz. Györgyről. — Átszállás az Ólton. — Egy kedvcsapongás az erdélyi folyamokról. — Egy történet a Kanahán' földén. — Eresztevény. — Népmondák. — Várhely, székelybánya vár' romjaival. — Innepélyes beérkezés Kovásznára. — Szükséges ismeretek Kovásznáról. — Az oláh rácza ritka szépségű hölgyeivel. — Savanyú vizei. — Pokol sár. — Kovásznai csillagrendszer. — A' párviadalnak egy eredeti neme. — Nyelvsajátságok Orbai székben. — Erdölcs, sziszke faluk. — Egy váratlan ismeretség, melly vérontás nélkül is jól végződik 183-189, 191-196.

II.

Kiindulás Kovásznáról. — Az osdolai gyémánt. — Kézdi Vásárhely. — Különböző nézetek a' város' eredetéről. — Mívszorgalma és kereskedése. — Mi az oka a' kézdi vásárhelyi gyakori égéseknek? — Épületei. — Katona nevelő ház; ennek történetei. — Vallásos élet. — Iskolák. — A' puszta telek. — Köztemető 's benne egy idegen sír. 199-205.

III.

Háromszéki szent föld. — Altorja. — Egy székely fő nemes' családi köre. — A' torjai hosszú völgy. — Utazó társaság. — Bálványos vár. — Népmonda. — Búdöshegy 's környéke. — Az ifju' sírja. — Népmonda. — Szent Anna' tava. — Búcsu vétel az olvasótól. 207-214.

Riot Act 189-190.

Római utak' maradványai Erdélyben 9, 10.

Rossini halárus lett 16.

Silvio. Orosz novella 28-32.

Statistical adatok az erdélyi ev. reformatusok' népiskoláinak 1838-ik évi állapotjáról 65.

Taklidi seif, Abdul Medsid' ünnepélyes kardövezése 164-166, 169-171.

Teke népszokásaival 1837-ben 171-173, 180, 181.

Titoknoki előadás a' magyar tudós társaságnak 1838-beli dolgairól 196-198.

Utak Erdélyben 175-179.

Utazási Töredék 1838-ban:

Ruskberg-ruskicza. — Ferdinandberg. — Karánsebes. — Mehádia. — Jorgován. — Ó Orsova. — Új Orsova. — Kazáni szoros. — Trajanus' táblája. — Veteráni' barlangja. — Kazáni út 33-38.

Kazáni út' fontossága. — Jegyzetek a' temeshánsági szélekről. — Mehádiai v. Herkulesfordók fekvési, történeti 's gyógyszerei tekintetben: I. Ferencz-, Szem-, József-, Karolina-, Lajos-, Császár-, Károly- 's Herkulesfordó' fekvése. — Herkules- vagy Tolvajbarlang. — Mulató helyek 41-46.

II. A' Herkulesfordók' története. — Római fölíratos táblák és kőszobrok. — Fördői igazgató tanács. — Szállás- és élelemdíjak. — III. A' Herkulesfordók gyógyszerei tekintetben 49-53.

Újabb nyilatkozás 182.

Zsidó hölgyek Frankfurtban 70-72, 78-80.

Vándor-dalok 77, 78.

NEMZETI TÁRSALKODÓ.

Második félév.

Kolozsvár, Julius' Akén, 1839.

I. szám.

Tartalom: Kolozsvár' hölgyei, (Borbereki) I. l. Erdélyi könyvsajtók' munkálatai' ismertetése, III. Deutsche Fündgruben der Geschichte Siebenbürgens. Herausgegeben durch G. Joseph Kemény. Mitglied der ungarischen Gelehrten-Gesellschaft. I. Band. Klausenburg, Verlag von J. Pilsch und Sohn Buchhändler 1839 8. 382. l. (Ára füzve 2 fr. 24 kr. ezüst pénzben.) (Nagy aijtái Kovács István) 4. l.

Kolozsvár' hölgyei.

Ehret die Frauen, sie flechten und weben
Himmliche Rosen in's irdische Leben.
Schiller.

Az asszony egy szükséges rossz,
Szép hőrbe compingált gonosz.
Fáy András.

Szegény második nem! Oka-e ő annak, hogy- a' midőn egyik fenn repülő költői elmétől égig dicsőítetik, föld feletti imálandó szellemnek hirdetik, 's a' másik ellene szegülve, gyöngéit mind megannyi iszonyú hibáknak, rémitő bűnöknek kiáltja — a' két ellentét között kétkedve bizatlankodik önmagában, 's fonák eszmék át valódi czélját eltévesztve: vagy önhitt, tulságos önbecsérzővé, vagy a' félreösmértetés' keserű érzetétől makacsítva éppen azzá lesz, minnek rágalmaztatott? — Két tulság közt a' közép utat eltalálni: igen bajos; ritka tudja. Legtöbben szerelmi kalandokból, egyes esetekből ítélnek egy egész nem' lelkületére; 's itt, mint szinte mindenütt, a' nőnemnek kell a' tűrő részt hordozni. Helyesen bírálni róla sokan nem is akarnak. Vajha én tudnék egy hű 's természet szerinti képet festeni, mellyben az árnyékolat 's világító színek illő vegyítésben állanak; a' jó 's rossz oldalak részrehajlás, pártolás nélkül lennének előállítva! Megpróbálom. Érdekes a' tárgy: Kolozsvár' hölgyeit kívánom a' szemlélő' elibe idézni. Ha ábrázolatom nem leend elég hű

's igazságos; azt, jó olvasó! csak tehetlenségemnek tulajdonítsd, vagy annak, hogy a' megszkott dolgokat nem ítélhetni meg olly jól, mint a' feltűnő rendkívüli eseteket.

Mi művelődésben; pallérozottságban sok más nemzeteknél sokkal hátrább vagyunk, ezt valljuk meg őszintén; ez nem von le semmit honfúságunkból, sőt megösmérése egy lépés a' jobbulásra. Még vannak műveletlen férfiak. Tapasztalásból tudatik pedig, hogy a' társalkodás egész lényünkre nagy befolyással bír; az minket gondolkodásunkban föl- vagy alászállíthat: véleményeink, elveink a' körülünki tettekből képződnek. Nem csoda tehát, ha több némbereink olly emberekkel kénytelenítetvén naponként együtt lenni, kiknek társalkodásából nem sok lélekemelőt, vagy szívnemesedést szíhatnak bé; akaratlanul egyszerűségükben maradnak; tehetéseik fejletlenül halnak el. A' józan, művelt eszű férfiakkal együttlét sok részben kellemet, 's finom izlést ad a' nőnek; de ha ez annak híjával van, ha a' széptevő lovagok figyelmetlenül bánnak vele, sőt néha — midőn gyermekes semmiségeknél okosabb szót tud váltani — irtóznak: követelhetjük-e nagyobb tökélyre iparát? — Hálátlan munkát nem örömet teszünk. — Ez mindnyájunk' természetében van; 's mig a' fáradozás nem méltányoltatik és jutalmaztatik: nyugodtan maradunk. Azonban teljességgel nem aka-

rom állítani, hogy itt azért az egész nő-tömeg műveletlen volna; koránt sem! Vannak nagyszerű kivételek; léteznek itt, kik ön erejükből több pallérozottságra jutottak; mások, kik érdemes férfiak' társaságát éldeve, abból tiszta, üdves irányu eszméket vettek; 's remélhetjük, hogy — míg a' többség sok szép lelkületvonásokkal gazdagon, csak az aesthetikai világban még járatlan — amazoknak világuk, ámbár az egészre nézve még csak annyi hatással van, mint néhány mécske egy tágas sötét üregben, nem sokára közönséges világosodást hozand' elő. Hála az égnek! itt ott mutatkozik már egyegy csilgocska; néha, hol nem is képzeltük.

Kolozsvár' némbereinek működő, társalkodó köre több osztályokra szakad, mindegyik mintegy külön világot képezve.

A' „haute volée“ hölgyei szoros, kötött clubban élnek, mellynek mysteriumai csak az avatottakkal közöltnének. Társaságokban külön válva, egymással lelik időtöltésüket; más' rovasára-e vagy nem? a' titkok közé tartozik. Vannak közöttük, kik sokat tanultak, és tanulmányaikat jól használják; világosodott értelmük-nél fogva mindenkihez nyájasok, 's a' jót becsülni tudók; mások mindenből tanultak, 's mindenből — feledtek; méltóságukat azonban önmaguk is becsülni tudják. — A' „haute volée“ lánykája rendszerint gyermekéveit folytonos tanulmányi gyakorlatokban tölti; reggeltől délig, déltől estig, egyik óra a' másikat váltja így föl; tanár, nyelvmester, rajzmester, zongoramester, tánczmester, egymást követik; szünórákban vagy olvas a' gyermek, vagy francziául parliroz fogadott nevelő anyjával, vagy sophisticated sétát tesz vele. Eljön a' 15 — 16ik év, 's ezzel együtt a' nagy catastrophe; a' lányka fürtöket kap fejére; a' hajékitőnő csinosan megfésüli ha-

ját; szekerre ültetik, 's mindenüvé, hova csak rangjához illő, vitetik visite-be ajánlatni; szóval: a' kis lánykából nagy comtesse vagy kis-asszony lesz. — Egész életmódjában már nagy változás van; a' mint eddig tanulás' ismétlései foglalkodtatták elméjét; úgy most öltözet, soknemű multság; hálók', soirée-k', visite-adások' 's fogadások' gondjai lepik el agyát, 's újra egy órája sem üres. Majd minden bálban meg kell jelennie; ez a' divatvilág' szabálya. Jól vagy rosszul mulatja-e ott magát? nem kérdés; beszélget az uracsokkal, ha azoknak éppen szélsélyük iránta figyelemmel lenni; gépelyileg tánczol, sétál; haza megy más nap későig az éldelt gyönyörökről, vagy hallott elmés ötletekről álmadozni. — A' tél eltelik időtöltések közt; a' nagyobb családok nyárban falúra, néha fürdőre költöznek. Falun különös vendégszeretők; alsóbb rendűeket is nagyon szívesen látnak: mert a' magány' egyoldalúságát 's unalmát némileg félbe szakítva látni, örvendetes. Múlnak évek — 's férjhez megy az ifju hölgy; mig fiatal, folytatja szokott életmódját; ha vénül, vagy másoknak garde des dames, vagy nem igen jár ki.

A' nemesi rend' hölgyei' nevelésében nincs annyi ünnepélyes rendtartás; a' lányka föl nő, azt sem tudja hogy; egyszer eszökbe jut a' szülőknek, hogy jó lenne gyermekeiket tánczolni 's varrni taníttatni, 's ez meg lesz; de a' „dolce far niente“ többnyire sajátukká válik. Azonban ha nem munkálódnak is mindig kezeik, 's a' tanulmányok' mellőzése miatt olvasáshoz, szép művészethez ritkán létezik is nálok értelem és izlés: tüzes fejükből sok józan eszme fejlik ki; kivált political tekintetben néha sok helyes állítás alakul e' körben. — Az év nagy részét falun töltik, 's mivel honunkban még sok pörlekedés foly, a' nő a' férfiak' vitáit hallván, vagy a' dologba elegendni olykor magais kénytelen lé-

vén: ügyeket; véleményeket alakít magának. Városra inkább csak telelni jó bé, a' nyári gazdaszónyi járáskeléstől szünni; s' az időtöltésekben részt venni. E' rendben különös megrögzött szokás: házasságokat ajánlás át kötni. — Valljon ez nem egyik oka-e honunkban a' számos válásoknak?...?

A' s z á s z n ő k. Kolozsvártt külön osztályt képeznek. Munkás, erényes házi nőkké neveltetnek; noha elméjük hó magasított fokra nem emelkedik: a' szép művészetet kedvellik; gyakorolják. Csodálatos, hogy a' magyar és szász nemzet soha sem igen tud egészben egyezni; némi idegenség; rokon szenv' hiánya — a' kedélyek nagy különbségéből eredve — mindig fenn áll közöttük. A' nők sem igen vegyülnek öszve. Mig a' magyar hölgyek néha beszéd tárgyából kifogyva az estét elásítazzák: a' szász nők külön társaságokbar gyűlnek össze; ott kötnek; kávé-asztalnál a' város kalandjait regélik s' itélik; vagy kártyáznak — nem nagyban, mert tékozlás nem hibájuk —; vagy hangászatot, vagy fenn hangon olvasót hallgatnak. Közöttük nincs feszesség, sem jó kedvben illetlenségig kicsapongás. Arczáikon az egyszerű elégülés' kinyomása látszik. Sajátos érdekléssel tetszelősködnek a' házi kör' kis történeteit elősorolni: mint főzi ez avvagy amaz étket a' serény Kátrányte, vagy milly boldogtalan együgyü a' Gyurkele. Többnyire hasonlóikhoz mennek férjhez, s' háztartásukban igen csinosak.

Az ő r m é n y n ő k ismét saját világban élnek. Őket még lehet találni vagy otthon házi foglalkodások közt; vagy — nagyon áhítatosak lévén — templomban, hol mindig egy egy duonana óre az ifjabb hölgynek. Köz mulatságokban ritkán láthatók.

A' v á r o s i n ő k, kik szünetlenül itt laknak, tán minden más nagyobb város' némbereireihez hasonlók; vannak közöttük munkásabb, tünyább, tetszelős, vagy szerényen hátra vonuló lények; különösen föltűnő beljegyet benők nem tapasztaltam. Igaz, némellyek olly józan gondolkodásuak, olly szépet s' jót méltányolók, hogy velök néha érdekesb beszédet lehet folytatni mint azokkal, kik sokat tanultak s' többet feledtek. Kár, valóban kár, hogy illy, természetitől jó tehetségekkel fölsruházott lények nem művelődhetnek nagyobb tökélyre! Még nem mentünk annyira, hogy kevés költséggel sokat lehessen kivinni.

A' l e g a l s ó n ő o s z t á l y b a n azon főhiba létezik, hogy öltözetben, módorban, menynyire csak lehet, a' felsőbbeket utánozza, minek azon veszélyes következménye van, hogy ezek azt el akarván kerülni: mindig fennebb üzik a' fényt; természetesen a' szebb cél így eltévesztethetik; mert:

A' nőnem a' köz jóra nagy befolyással lehet, s' pedig a' legegyszerűbb móddal. Minél erényesbek tudniillik minden renden levő nők; minél inkább át értik az élet való érdekét, saját köreikben kötelességeiket: annál nagyobb hatásuk van a' köz erkölcsiségre. A' hiú fény után kapkodás, minden tekintetben csak káros.

Képeket, vagy jobban mondva, csekély vázolatokat, mennyire tölem kitölt, igaz színekkel kívántam festeni. — Bocsánat, Kolozsvár' szép hölgyei! ha sértettem — szándékom ez nem volt. Ha általános fonákságokat kijelölök, azokat kivételek, javíthatás nélkül nem értém. — Tollamat már azon hó kívánattal tetsem le: hogy a' kijelölt hibák a' látkörből mind inkább tűnven, végre ne légyenek kijelölhetők;

's hogy a' jó tulajdonok' száma mindig szaporodván, nagy tökélyre vezessenek. En remény-
lek — ha jók leendenek az eszközök: a' czél,
a' dicső csak elérhető; legszebb való követheti
a' fénylő reménysugárt.

Borbereki.

Erdélyi könyvsajtók' munkála- tai' ismertetése.

III.

Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens. Herausgegeben durch G. Joseph Kemény. Mitglied der ungarischen Gelehrten-Gesellschaft. I. Band. Klausenburg, Verlag von J. Tilsch und Sohn Buchhändler 1839. 8. 382 l. (Ara füzve 2 f. 24 kr. ezüst pénzben.)

Gróf Kemény József úr ha talán nem a' leggazdagabb birtokos hazánk' eredeti historiai adatiban, eredetiekről szerzett másolatokban; kétség alá hozhatatlanul egyike a' leggazdagabbaknak: tulajdonok által, mellyek ritka férfiban egyesülvék; mert ilyen gazdagságra rendkívüli vágygyal, gonddal, jövedelemmel juthatni; 's ki az, kiből örök vágy ég, Erdély' történetadatiból minél többet birni? Ki az, kinek soha sem szűnik el gondja azok után nyomozódni? Ki az, kinek eléggé bő jövedelme, a' kinyomoztatkat drága áron is sajátivá tenni? — Gróf Kemény József úr!

De minél gazdagabb valaki: annál többel kedveskedhetik kincsből, ebben szükségét szenvedő honának. 'S mi szép a' látvány! mikép' ez vagy amaz, nem azért halmoza kincset — bár minemüt — össze, hogy az abból folyó hasznot, gyönyörüséget csak maga élvezze, hanem azért, hogy hazájára is kiáraszsa; 's im, itt egy olly minősége tűnik fel a' tisztelt gróf urnak, melly

ötet nálunk páratlan fényben rágyogtatja. Ő nem csak egyike a' leggazdagabb historiai adathirtokosoknak, hanem egyszersmind egyike a' legbuzgóbb adatközlőknek is; vagy kimondva az igazat: hazánkban mindenek felett a' legbuzgóbb adatközlő! És ezen buzgósága, szerencsénkre, haladásával az időnek nem csak semmit sem lankad, hanem inkább hatalmason növekedik.

Előbb a' Tudományos Gyűjteményben, Nemzeti Társalkodóban bocsáta közre adatokat gyéren; majd az Arpadiában csoportoson; az utóbbi folyó iratnak szinte felét az általa közölt oklevelek teszik. 1837ben Erdélyország' történetei' tára" czím alatt magyar emlékiratokból álló gyűjteményt kezdett kiadni másod magával; most egy, eddig kéziratban hevert német historiai darabokból szerkesztendő — egyedül, 's ez a' „Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens“ (Erdély' historiája' német újbányái).

E' német gyűjtemény' jelen első kötetében nyolcz külön historiai darab közöltetik; következő renddel:

Chronik des Hieronimus' Ostermayer. 1520 — 1561. — (Ostermayer Jeromos' kronikája 1520tól 1561ig).

Ostermayer nagyobb részint 16dik század' első felében élt; brassói orgonista volt 's 1561ben halt meg. Krónikájában hazánk' 1520tól fogva 1561ig folyt történeteiről irt, kiterjedve a' havasalföldiekre 's moldvaiakra is. Fő gondot a' Brassóban, nemnek közelebb és távolabb eső körében feltűnt eseményekre fordított, 's azok' megemlégtésével, vagy körülállásos leírásával évkönyvének sajátos érdeket, becsét szerzett. Különös figyelmet érdemel, miket Brassó' 's a' Barczaság' egyházi fő reformatoráról Honter János-

ról, a' reformationak Brassóban és vidékén kezdődéséről, haladásáról, elterjedéséről mond.

II.

Ezählung, wie sich die Hungarische wieder die Saxische Nation in Clausenburg empöret, und sie durch Anschläge, Rath, Praktik, und Hilf Michaelis Cziaki Cantzlers, und andrer bissiger und gehässiger Ungar in Hooff umb Ihr. altes Freythumb der Hauptkirchen, und Pfarr gebracht hat. 1568. — (Elbeszélés, miképpen zendült fel Kolozsvárra a' magyar nemzet (lakóság) a' szász ellen, 's fosztotta meg ezt — Csáki Mihály cancellariusnak, és más, mardosó 's gyűlöletes, királyi udvarbeli magyaroknak törekvései, tanácsa, cselszövénye 's segítsége által — régi szabadságától, mellynél fogva a' főtemplomot és fő paplakot (plehaniát) birta. 1568ban).

Kolozsvár' szász lakosai hajdon olyan számosságúak voltak — ha talán nem számosabbak — mint a' magyarok. Ezek amazokkal hosszason versengettek a' város' kormányzásában, jóvaiban részesülés' aránya felett; míg végre 1458-ban Magyarország' kormányzója Szilágyi Mihály előtt Budán megjelent küldöttjeik által örökös egyezésre léptek, illy tartalmura: hogy Kolozsvár' főbirája egyik esztendőben mindig magyar, másikon szász legyen; a' 12 tanácsosok- és 100 férfiaknak (centum patereknek) fele hasonlólag magyarokból, fele szászokból álljon, 's a' város' bármi névvel nevezendő jövedelmeit, javait magyarok és szászok egyenlő mértékben birják, használják. Az egyezést 1468-ban Kolozsvárti létében I. Mátyás király is megerősítette. Azok ellen, kik megszegnék, terhes büntetésnem határozatott meg; úgy látszik még is, idő' haladtával szászok az őket illető mértéken túl kívántak avatkozni a' kor-

mányzásba 's részesülni a' javakból; min a' magyarok felindulván, szász polgártársaik ellen erőteljesen kikeltek 1568ban. Ez évben Kolozsvárra unitariusok voltak mind a' magyarok mind a' szászok, 's háborgás közöttök főként az anya — mái piaczi nagy — templom, és főpapság, vagy plebanusság miatt támadott. Dávid Ferencz, szász eredetű levén akkor főpap — plebanus — a' magyarok szász hitsorsosaitól követelék: ha Dávid elhaland, helyébe választassék magyar nemzetű főpap, a' magyar' helyébe majd ismét szász. Továbbá: melly esztendőben szász viseli a' városi főbiróságot, abban isten' tisztelete végett birják szászok az anya templomot, melly évben pedig magyar a' főbiró, abban magyarok. A' szászok nem hajolván e' követelés' teljesítésére, annak törvény' útján elhatározása II. János választott király eleibe vitetett.

Itt a' magyarok panaszák: ámbár az anya — piaczi nagy — templomot Zsigmond és Mátyás királyok építették korona' 's ország' jövedelmiből, nem pedig szászok; míg a' kolozsváriak r. catholica hitben éltek, a' két nemzetbeli lakosok azt együtt birták, használták; magyaroknak benne oltáruk, sírhelyök, székeik voltak; falai közt isteni tiszteletet tartottak; gyermekeik megkereszteltettek, páros életre öszve eskettettek; sőt a' r. catholica hitről elhajoltok után ott magyar mise mondatott, 's haszükség kívánta, magyar prédikáció is tartathatott; mindazáltal most a' szászok e' templomot egészen sajátjoknak tartván, nem akarják engedni: hogy a' magyarok abban prédikációt hallgassanak, keresztelkedjenek, úri szent vacsorával éljenek, isten' tiszteletére szertartásaikat megtéessék. A' szászok felelék: ki építette legyen az anya templomot? azon nem aggódnak. Annyi bizonyos, hogy mindig őseik birták; miért „szászok' egyházának“ — ecclesia saxonum — is neveztetett. A' két nemzetbeliek e' templomot közösen birták ugyan annyiban, mennyiben a' ma-

gyarok is benne misét hallgattak, temetkeztek; de magyarul ott soha sem prédikáltak, annál fogva magyar prédikációt a magyarok nem hallgattak, hanem künn a templom kerítésében, a kápolnában, később az új templomban, és ennek a szászok nem okai. Ők a Szilágyi Mihály kormányzó előtt tett egyezés óta főpapot csak magok nem választottak, hanem a magyarokkal együtt, ezek megegyezésével pedig mindig szászt vagy németet; és a magyarok illy választások alkalmával egyszer sem kívánták magyar főpap választatását, hanem csak azt, hogy a szász főpap tartson magyar prédikátort, s anynyi magyar káplánt, mennyi szászt tart. E kép' mivel az anya templomnak magyar papja soha nem volt, a szászok praescriptionál fogva jogot nyertek arra, hogy ők ezután is csak szász főpapot válaszszanak és az anya templomot birják.

A perló feleknek hosszas — 871ől 147dik lapig terjedő vitatkozásira János király' nevében 1568ban Fejérvárrat következő ítélet mondatott ki: az anya templomot, hozzája tartozó épületekkel együtt Kolozsvárnak Zsigmond és Mátyás királyok építették, s Zsigmond a magyarokból és szászokból állott kolozsvári egész közönségnek azt a szabadalmat adta, hogy főpapot — plebanust magoknak közös akarattal válaszszanak; nem tevéen semmi megkülönböztetést: magyar legyen-e a plebanus és ne szász, vagy szász és ne magyar. Továbbá: a Szilágyi Mihály eszközölte, s Mátyás király megerősítette 1458beli egyezés a magyaroknak, szászokkal egyenlő birtoklási jogot tulajdonít Kolozsvár' minden javaira, jövedelmire nézve; tehát a plebanus' választatása s anya templom' biratása annyival kevésbbé illeti csak a szászokat, mert a plebanusok jövedelmeiket magyaroktól és szászoktól egyenlőképpen kapják; praescriptio pedig atyafiak s ugyanazon városi polgárok között közös ügyekben, javaikban nincsen. Minekokaért határoztatik: a kolozsvári főpapságot mig él, szászok' részéről, birja a mos-

tani, szász nemzetheli plebanus Dávid Ferencz; ha ő meghaland, vagy a pápságról önként lemondand; helyébe magyarok' és szászok' közös választása útján tétessék magyar főpap; így a szász papot mindig magyar, ezt szász váltsa fel. Az oskola' igazgatója (rectora) is köz akarattal választassék, és változtatva egyszer magyar, másszor szász; de a magyar rectornek legyen szász. lectora (köz tanító, professor), a szász rectornek magyar lectora.

Egyébiránt, mivel e' vizsongás, úgy látszik, abból származott, hogy Szilágyi Mihály' emlegetett levelében a — tanács által választatni szokott — száz férfiak' választása' módja tisztán nem volt meghatározva; jövendőben történhető minden vizsályok' elenyésztetése' tekintetéből végeztetett: a száz férfiak (centum paterek) magyarok- és szászokból ezután is egyenlő számmal választassanak; de amaz 50 férfiakat, kiknek magyarokból kell állaniok, csak magyarok válaszsza; a szászokból állandó 50t hasonlólag csak szászok. Azon kívül a már megválasztott 50 magyarokból haton magyarok, s az 50 szászokból haton ismét szászok által tétessenek 12 tanácsosokká, s egyik fél a másik választásába ne avatkozzék, és a 100 férfiaknak, 12 tanácsosoknak e'képpen megválasztatása, kiegészitetése után választassék a fő biró, magyarok' és szászok' közös szavazatával, közös akarajából, változtatva minden évben, egyikben tudniillik magyar, másikban szász. Templomatyá kettő legyen; az is közös választás' útján; mind a kettő egyenlő tekintettel, hatalommal. Köz értelemből: választassék a szegények' kórháza' igazgatója is, de változtatva; ha a mostani szász, helyébe elhalálózása', vagy hivataláról lemondása' esetében magyar következék; ezébe viszont szász.

Különös figyelemre méltók levén azon korban a várkapuk és ajtók; ezekre nézve rendeltetett: minden kapu' s ajtó' gondviselésére —

egyező akaratl — két ember választassék: egy magyar 's egy szász; mindenik kapu' bészárása-ra két lakat használtassék; egyiknek a' kölcsa magyarnál, a' másinak szásznál álljon, 's ezek közül egyik a' másik' tudta, akaratja nélkül a' rája bizott lakatot, kaput kinyítani ne merészelje.

Ezek és ezekhez hasonló nemüek teszik a' II. darab adat' foglalatját. Maga az „Elbeszélés“ csak a' magyar és szász polgárok közti egyenetlenkedés', perlekedés' historiáját adja elő német nyelven; de a' kiadó gróf úr — igen helyesen — hozzája mellékelte a' latin nyelven kelt királyi ítéletet is, és így kiegészítve van az „Elbeszélés“

270 év folyt le, mi óta ez ítélet hozatott, 's ez időszak alatt mennyi megváltozott Kolozsváratt azokra nézve, mikről fennebb szólék! A' változás' nagy része János király' 1568. évi ítéletének következménye.

Szászok között a' múlt század' utolsó tizedében olly vélemény uralkodott, hogy a' kolozsvári lakosok — mint a' brassóiak és szebeniek — hajdon mind szászok voltak, 's Kolozsvár a' Luthert követő szász városok' sorából unitaria vallásra léptéért záratott ki. Így vélekednek ma is sokan mind a' magyarok mind a' szászok közül. Az alaptalan véleményt Eder, Shesacus' „Ruinae panonicae“ munkája' kiadásakor még 1797ben diadalmason megczáfolta; azonban Kolozsvártt a' szászok' megkegyesedését, elmagyarosodását, a' magyaroknak pedig elszaporodását — következőleg Kolozsvárnak magyar-szász városból magyarrá átváltozását — maga is amaz ítélet' hatásának tulajdonította. Valóban! Kolozsvárra nézve e' II. szám alatti adatnál valami fontosabbat alig lehetne közölni.

III.

Bittgesuch der Erzherzogin Maria Christierna, Gemahlin des siebenbürgischen Fürsten Sigismund Báthori. 1595 - 1618. — (Má-

ria Christierna főhercegnőnek, erdélyi fejedelem Báthori Zsigmond' nejének kérelme. 1595 — 1618).

Mária, stájerországi Károly herceg' leánya, az austriai uralkodó ház' akaratjából, és II. Rudolf császár' parancsolatjából ment férjhez 1595-ben Báthori Zsigmondhoz; eljegyeztetésekor számára bizonyos fekvő jószágok köttettek le Erdélyben, mellyeket itt laktában birt is. 1599-ben Zsigmond' eszközléséből Báthori András kárdinál tétetvén fejdelemmé; Mária kénytelen lön ennek — egyezésnél fogva — általadni jószágait, évenként kapandó 15,000 tallérért, ámbár 1598-ban 24,000 tallérokért adta vala haszonbérbe; de a' kárdinál-fejedelem csak 7500 tallért fizethete ki; mert még azon esztendőben megöleték, és halála után esztendőig iszonyú zavar rohaná meg Erdélyt. Az miatt zavarba jött Mária' erdélyi ügye is, 's mig tisztába hozhatnák, Rudolf császár 15,000 tallért rendelt nékie évenként adatni; azonban esztendők teltek el, ő még is csupán 10,000 forintot kapott ki; követelése 264,000 tallerra ment fel, 's II. Mátyáshoz, a' Rudolf' következőjéhez — talán 1618-ban — intézett jelen kérelemlevelében azon summát kéri magának kifizettetni.

Máriának, egykor fejdelemasszonyunknak élete össze foly hazánk' történetivel, 's mi főleg honunkhozi viszonyit világosítja, mint például a' szóban forgó kérelemlevel, ránk erdélyiekre nézve annál nagyobb érdekléssel bír, mivel ő a' végre vala kiválasztva, hogy az ingatag Báthori Zsigmondot austriai uralkodó házhoz, 's vele együtt Erdélyt az austriai birodalomhoz kapcsolja állandóan. E' nagy czél nem sikerült ugyan; de nem Mária' hibája miatt.

IV.

Tractatus rerum tam Bellicarum, quam etiam aliarum ab anno 1599 usque 1606 in-

clusive in Transylvania inventarum, per Georgium Krauss, 1646 fungentem Civitatis Schaësbürgensis Notarium conscriptus. 1599 — 1606.

Ezen darab' írója, mint czíme is hirdeti, Krausz György, segesvári volt jegyző; tartalma 1599-től 1606-ig folyt hadi 's másféle történetek, mellyeknek sora Báthori András' Szébennél meggyőzetése' említésével kezdődik, és Boeckai István' halála', eltemetése' lebeszélésével 's magasztaltatásával végződik. Az időszak tehát, mellynek eseményiről Krausz értesít, rövid, de nevezetes. Az a' Mihály vajda' 's Básta generál' kora, mellynél szomorítóbb, borzasztóbb hazánkra nézve — noha sokszor sokat szenvedett — csak a' Kadáné lehetett, midőn IV. Béla' király' idejében a' mongolok rommá, sivataggá tevék. És Krausz a' dulást, rablást, kinzást, öldöklést, égetést, éhséget, dög-halált, mellyek választott időszakában honunkat sanyargatták, meghatólag tudá mint tanult férfiu rajzolni. Kinek szíve maradhat megilletődés nélkül, midőn — például — 1603ról ily szavait olvasandja Erdélyről: „Senki sem valament a' szerencsétlenségtől, melly minden helyeken el volt hatalmazva; sehol sem leheté bártországban az ember; a' mezőn, a' falukban, a' kastélyokban, az erdőkben: mindenütt — oh és jaj!“

V.

Virtus Coronata. Oder: Ursach und Lohn Expeditionis Schirmerianae. Beschreibts zur Ehr, Exempel, und Gedächtnuss unserer lieben Teutschen Nachkommenschaft; Thomas Bordan Pfarrer zu Stolzenburg. 1601 — 1603. (Megkoronáztatott erény. Vagy: Schirmer' küldetésének oka 's jutalma. Tiszteletül, példa-

adásul és emlékezetül a' mi szeretett német maradéknknak, leirja Bordán Tamás szelindeki pap. 1601 — 1603).

Báthori Zsigmond 1601-ben, augusztusban II. Rudolf császár' generálja Básta György és Mihály vajda által Goroszlónál meggyőzetvén 's Moldvába átszaladván; Szeben meghódol Rudolfnak. De Zsigmond még azon évben visszajő Erdélybe, Básta pedig kimenyen belőle. Csáki István Zsigmondnak hódolásra felszólítja a' szebenieket, ezek elsőbben feltételek alatt hajlanak is arra; de később Csákit magokra nézve veszélyterhes czélzatunak gyanítván, félbe szakasztják vele megkezdett alkudozásikat, 's szorongattatják a' Zsigmond pártiaktól: Shirmer Antalt Szebenből 1602-ben aprilisban Szathmárra küldik, az ott tanyázó Bástát Erdély' állapotjáról, főként Szeben' veszélyben létéről tudósítani, 's tőle segítséget kérni. Básta szívesesen fogadja Schirmert; darabig magánál tartóztatja; majd Prágába küldi Rudolf császárhoz, ugyan azon megbizással, mellyel hozzája küldetett volt, 's maga Erdély felé indul. Schirmer Prágában is kegyesen fogadtatik; küldetésével bébizonyított hűsége', állhatossága' jutalmául Rudolftól 1603ban arany lánczot, Bolla' (Bolya?) falvát és az asszonyfalvi dézmákat nyeri; május' 4ikén aztán szerencsésen haza érkezik Szebenbe. Ez rövid foglalatja a' „Virtus coronata“-nak.

Bordán, ki 1619-ben szelindeki pap és capitulum' seniora volt, említi ugyan, hogy Schirmer megnyerte Rudolftól a' kért segítséget; de miből állott az, részletesen nem tudatja. Ennélfogva munkája' főbb részét Csáki Istvánnak szebeniekkal folytatott alkudozása, Schirmernek, Bástának ugyanazokhoz intézett, és Rudolf császárnak Schirmer' számára kiadatott leveleik teszik. —

(Vége közelebből.)

Nagy ajtai Kovács István.